

III. 566.684.

50.

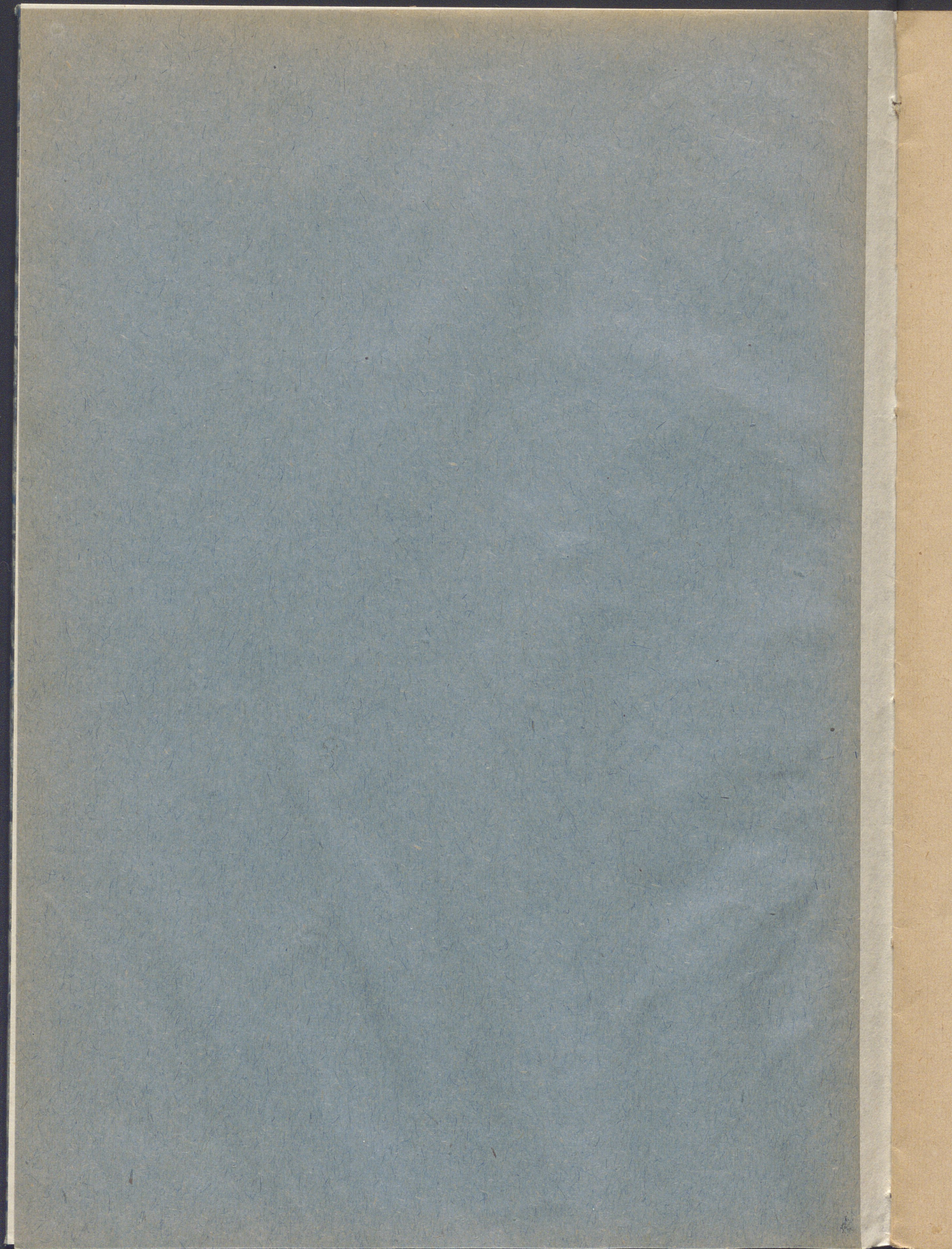
ІВАН ФИЛИПЧАК

НАРИС ІСТОРІЇ ТИРЯВИ СІЛЬНОЇ

Відбитка з Записок Наук. Тов. ім. Шевченка т. 154.

1986.

ЛЬВІВ 1937.

ІВАН ФІЛИПЧАК

НАРИС ІСТОРІЇ
ТИРЯВИ СІЛЬНОЇ

Відбитка з Записок Наук. Тов. ім. Шевченка т. 154.

ЛЬВІВ 1937.

III.566.684.

ІВАН ФІЛИПЧАК

Нарис історії Тиряви Сільної

I.

Тирява Сільна лежить у Сяніцькому повіті, над долішньою течвою річки Тирявки, яка вливається в Сяну з правого боку. До середньої течви цієї річки притикають села Семушова та Голучків, над горішньою течвою лежить Тирява Волоська, Ракова та Пашова. Напроти устя річки Тирявки до Сяну (по лівому боці Сяну) розложилося маленьке містечко Мриголод. В давній давнині, але вже в історичних часах, усі ці місцевини творили одну оселю під назвою Тирява. Але страшний розлив Сяну наробив величезного спустошення в цілій околиці. Живлова сила води, змінила річище Сяну і відділа Тиряву Сільну від Мриголоду, котрий до половини XVII. в. теж називався Тирявою. Місцева традиція каже, що Сян колись мав річище на захід від Мриголода, і плив зпід Дубни просто на Глумчу, залишаючи по правому боці в одному комплексі Тиряву Сільну з нинішнім Мриголодом. Що так справді було, на це вказує факт, що мешканці Тиряви Сільної мають досі свої ґрунти в Мриголоді, по лівому боці Сяну. Коли була ця страшна повінь, чи може та, що в 1569 р. затопила село Ритаровичі ¹⁾ чи колись раніше, того не знаємо ²⁾. Досить, що ця повінь накоїла багато шкоди, вплинула на розділ однієї оселі на кілька окремих сіл.

Село Тирява Сільна лежить у прегарній долині захищеній із усіх сторін горами, найбільші з них і найвищі тягнуться великим пасмом на південь, а в Солоннім вершку доходять до 671 м. На півн. схід найвищий шпиль досягає 590 м. вже поза гряницями села, таксамо на захід гірське пасмо за Сяном доходить до 530 м. З усіх гір спливають численні потічки до річки

¹⁾ Обляти сяніцьких грод. актів т. 317, ст. 249. в Архіві актів гродських і земських у Львові.

²⁾ Ця подія була теж записана у старій шкільній хроніці в Тиряві Сільній, яку спалив якняся маляр підчас війни, 1914 р. (З оповідань емер. управителя школи Маріяна Яськевича).

Тиравки, яка має яких 16 км. довжини, і пливе простим річищем положеним у Тираві на 270 н. р. м. Село розбудувалося на лівому березі річки, несиметрично, в майже округлій кітловині. Межує воно на південний схід із Семушовою, Голучковом, на південь із Лішнею, на захід із Мриголодом, на північ із Доброю, на північний схід із Волею крецівською. Гори Тирави Сільної з південної сторони обросли буйними шпильковими лісами. Тут веде дуже тяжка дорога через Лішню до Сянока. Деякі розлогі схили гір обросли бучиною та ялиною, а деякі перемішані із слабшою породою дерев як осикою, трепетою, дають гарний різноманітний вид...

Ґрунт у Тираві Сільній досить поганий, переважно глинкато піщаний. Однак при дбайливій управі, працьовитости мешканців і захисті від вітрів, дає навіть гарні врожаї.

Родить тут дуже добре всяке збіжжя, й городовина, а й садовина дає дохід. В надрах тиравської землі ховаються великі багатства: крім солянкових джерел, з котрих від непамятних часів черпали сіль, є також сірчані джерела й джерела з мінеральними питними водами. Перед трьома роками жидівська фірма Дінстаг побудувала тут кілька шибів і вертить із досить добрим успіхом нафту, не глибше як 200 м.

Тиравя Сільна ділиться на ось такі присілки: Заріком, ¹⁾ Перегорда, Тандерка, Долішний кінець, Варянки, Горіселя, Селіска, Отварка, Під Совалом, Під Чернявом, Хмелина. Громадські пасовиська називаються: Камялучка, Закавальці, Змієвіско, Ями, За стіжком, Під Бані, Цапур, Теремець, Під Кривом, За Обіч, На зарівни, Ліщини, Млачки, Тербецька млака, Кермалій круг, Під зарівень, За жупи, Діловий потік, Під Ділки, Вистрів, Під Чехів, Горішний Сигіт, Долішний Сигіт, Ділец, Під переднев Жупом, За Панчишиним, Стависка, Горбки, Під Горбки, Слипистиска, Пердязь. Назви господарських ґрунтів: Вишки, Лазок, Нива, Гарлабуче, Загуменок, Загороди, Затиличать, На устю, Глиниска, Копаньки, Діл, За Ділом, Загорода, Під Чернявом, На рівни, Під рівним, Під Вільшини, Долина Глибокої, Крива, Жбарі, Болоня, Лиса Долина, Добрава, В переднім, Хрінців Лазок, Сувала, Під добровом, Під Хамулячком, Лозницкої, Під Пасіки, Гора ложки, Оковня, Стіжок, Луг, Солянка.

Доісторичне минуле Тирави досі не вияснене. На археологічні пошуки ні в самій місцевині, ні в околиці не звернено

¹⁾ Всі ці назви подав мені о. Іван Тимочко, в народніх місцевих формах і місцевій говорівій вимові — так їх подаю й я. І. Ф.

ніякої уваги¹⁾. Не ясне також значіння самої назви Тиряви. Щодо місцевого населення, то воно само вважає себе за бойків. Історик І. Шараневич зараховував їх до т. зв. куртаків²⁾. Та новіші дослідники прихилиються до думки, що цю околицю треба зачислити до бойків³⁾.

Найдавнішу історичну звістку про Тиряву подає історик Сярчинський у своїх матеріалах до історії галицьких міст, — а саме, що князь Володислав Опольський (1372—1378 р.) набув її від родини Пілецьких узамену за Канчугу і Тичин⁴⁾. Але досі не відкрито джерела, на яке Сярчинський спирався, і ця вістка залишається сумнівна. Можемо тільки припускати, що з огляду на свої соляні джерела Тирява була вже відома в дуже давніх часах, тим більше, що лежала недалеко від старовинного Сянока та ще й на людній дорозі з Сянока до Перемишля. Дуже можливе, що належала до княжих маєтностей, тимто й пізніше залишилася королівщиною⁵⁾.

Соляні джерела давали Тиряві особливу ціну й вагу. Вже на першій сторінці сяніцьких автів, в 1424 р. згадується жупник соли з Тиряви⁶⁾, а 1435 р. появляється назва Сільної Тиряви — Thirawa Salis⁷⁾. І пізніше, довгі часи, все життя оселі зосереджувалися коло експлуатації соли. Тому спершу треба звернути увагу на тирявську жупу.

Перший докладний опис солеварні стрічаємо у люстрації 1565 р.: „Жупа або баня сільна. Там таки в Тиряві є вікно або криниця, де є сільна суровиця, — до неї є також усяке начиння потрібне щоб робити сіль. У ній люди зятягом з того таки села, як треба, роблять обичаєм звичайним. І коваль є постійний, і йому з млина, що є там, дають за умовою на рік означене число кірців муки... Цю жупу з усім начинням і з роботою кметів, що повинні до жупи, і з роботою ковалевою, і до того обшар ріллі, званий Хмелина до цього придають, — арендують

¹⁾ Недавніми часами селяни знайшли „камінь з діркою“, мабуть з доби неоліту, але він на місці запропастився.

²⁾ Др. І. Шараневич, Куртаки и Чухонць, — „Львовянин“ 1861 р., ст. 96.

³⁾ Др. А. Княжинський, Межі Бойківщини, — „Літопис Бойківщини“, т. 1, 1931, ст. 36.

⁴⁾ Рукопис бібліотеки Оссолінських, ч. 1825, пор. Słownik geograficzny, VI—772.

⁵⁾ В 1890-их роках селянин із Тиряви Піх виорав на свому полі угорський золотий дукат з часів Людовика Великого (1342—1382), — це також свідокство давнього віку оселі.

⁶⁾ Akty grodzkie i ziemskie, т. XI, ст. 1.

⁷⁾ AGZ. X 1, 101.

одному чоловікові, з чого він платить за умовою на кожний тиждень злотих 3 і грошів 21 і тільки у три тижні на рік, тобто на Різдва, на Великдень і на Зелені свята, — у ці тижні платить по грошів 96, бо йому грошів 15 відпускають на той час. До того названий арендар дає з цієї жупи на кожний тиждень пів колоди соли міри сяніцької, ціною 15 гр., бо так її звичайно купують, а часом буває вона дорожча. Все це робить злотих 216 і грошів 27. Деякі звідомили, немов із цієї суми мали давати тому арендареві 10 гривень на залізо, але він сам того не казав¹⁾.

На основі джерел з XV. в. можемо ствердити, що подібний устрій тирявської жупи був і в давніших часах. Тирява разом із жупою належала до сяніцького замку й кожночасний староста або вів баню у своєму заряді, або винаймав її — аренда-рам. В 1424—1431. р. титул тирявського жупника носив Матіяш з Боїськ²⁾, 1436. р. віцежупником був якийсь Абрагам³⁾; 1444 р. згадується старостинський прокуратор жупи⁴⁾; 1449. р. Жупником був тирявський міщанин Павло Шафар⁵⁾. В 1459. р. староста Пеньонжек виарендував жупу сяніцькому радному Томі Кунцовичеві за 2 гривні тижнево⁶⁾. На таких самих умовах винаймає жупу 1480. р. Мартин Водзічка, солтис із Гочева⁷⁾, і 1500. р. шл. Николай Калінський⁸⁾.

Довкола жупи поверталось все життя села. Люстрація з 1565.⁹⁾ зазначає, що тирявські селяни обов'язані до роботи в жупі: „Кметі повинні робити в жупі, коли їм накажуть, і як“. Робота відбулася „затягом“, — це значить, мабуть, чергою. Цей обов'язок мав також тирявський мельник: коли 1456. р. млин переходив у руки нового власника, Дмитра, він мусів дати запоруку, що відбуватиме роботу в жупі „звичаєм наших мешканців Тиряви“¹⁰⁾. В одному акті знаходимо в'яснення, на чому

¹⁾ Жерела до історії України-Руси II. 265. Коваль мав обов'язок „оправляти панви“, тобто направляти казани в солеварні, пор. ст. 299.

²⁾ AGZ. XI, ст. 1, 2 і далші; про нього Dr. P. Dąbkowski, Szkice z życia szlachty sanockiej w XV. wieku,

³⁾ AGZ. XI 108,

⁴⁾ Ibid. 252.

⁵⁾ Ib. 348

⁶⁾ Ib. 428.

⁷⁾ AGZ. XVI 159.

⁸⁾ Ib. 312

⁹⁾ Жерела II 264, 265.

¹⁰⁾ AGZ XI 419.

полягали роботи селян в жупі, — вони працювали при солеварні (coctura salis) ¹⁾.

Роботи в солеварні були деколи для селян дуже дошкульні, особливо, коли жупник, чи його помічник ставили занадто високі вимоги. В 1556. р. дійшло в Сільній Тиряві до якихсь розрухів, — тоді наставника над жупою Николая Вітовського тяжко поранили. Про причину й хід розрухів не знаємо ближче нічого. З цієї нагоди король Жигмонт Август видав два розпорядки до сянїцького старости. ²⁾

Але селяни мали також змогу заробити трохи при жупі. Такий зарібок давали особливо т. зв. *возьба* ³⁾ тобто — достава дров до жупи. В 1447. р. таку „*возьбу*“ закупив був тирявський селянин Лень Манійович, але не додержав умови і три тижні не постачав дров до жупи; сянїцький староста Міховський запіззав його, щоб заплатив кару 1 гривну і 6 грошів ⁴⁾. В 1448. р. тирявський мельник Григорій передає млин зятеві Петрові, але *возьбу* бере на себе ⁵⁾. В 1460. р. мельник Петро бере на себе половину *возьби*, „це значить, спроваджувати дрова до жупи в Тиряві“ ⁶⁾. В 1418. р. Микита, слуга з Тиряви, дарує свому братаничеві Леневи на вічні часи „четвертину своєї чиншевої батьківщини, інакше — сільної *возьби*“ ⁷⁾. З цих різних вісток виходить, що цю „*возьбу*“ уважали щось наче за привілей, не для всіх доступний, — видно, селяни мали з неї значний дохід.

Тирявські селяни окрім роботи у жупі, не мали дуже тяжких обов'язків. Взагалі становище селян у королівщинах усе було краще, ніж у приватних маєтностях. Села мали деякі свої права, часом навіть затверджені королівськими грамотами, і старости не могли їх нарушувати. Таксамо в Тиряві в 1438. р. сянїцький каштелян дає „*кметям*“ безпеку, що мовляв, заховає їх при таких правах і такому поділі ріллі, як є в Уличі, Глумчі та Вільхівцях, — але не торкаючись робіт і варення соли“ ⁸⁾.

Селянські землі в Тиряві поділялися на лани, але не такої самої міри, як по інших селах. На лан рахували 24 прутів, а на

¹⁾ Ibid., XI 143.

²⁾ Обл. актів гр. і зем. т. 17, ст. 410—411.

³⁾ *wozba*, Agr. X 1, 210, 324, 453, XVI, 171.

⁴⁾ AGZ. XVI 210.

⁵⁾ AGZ. XI 324.

⁶⁾ Ibid. 453.

⁷⁾ AGZ. XVI 171.

⁸⁾ AGZ. XI 143.

прут — $7\frac{1}{2}$ ліктів¹⁾). В 1439. р., як видно з одного акту, було в селі 16 господарів²⁾. Люстрація 1565. р. рахує 25 кметів, що мали землі різної величини — по $1\frac{1}{2}$ четвертини, по чверть і по $4\frac{1}{2}$ прутів. Крім цього, було 16 загородників, без землі і 2 коршмарів. Від землі кметі платили по пів кірця вівса, по одній курці, 20 яець, один хліб, — а також одного каплуна від $4\frac{1}{2}$ прутів. Загородники давали по пару курей, чи півнів³⁾.

Коли вмер господар, осілий на ріллі, староста мав право осадити там іншого селянина. Але могла залишитися на господарстві і вдова, коли інші господарі заручили, що вона буде сповняти приписані обов'язки. Під 1447. р. читаємо таку судову записку:

„Пан староста залишив на ріллі в Сільній Тиряві Масю, вдову, і її синів, Філя та Івана, і дав їм худобу сотну, два воли і свині і засіви, що по смерті чоловіка Масі вже належали до пана старости, — з тим, що роботи повинні поступувати по змозі, так, як там роблять інші кметі, та мають на цій ріллі сидіти, не виходячи; на це ручителями є Лень Манійович, Пашко, Строк і Ходор“⁴⁾.

Село мало право розпорядитися свobodно своїми землями. Так в 1439. р. прийшло у сяніцькому суді до добровільного обміну земель між Сільною Тирявою та новозаснованим містечком Тирявою. Наводимо цей цікавий акт у перекладі:

„Прибули особисто Ваць із трьома своїми синами, Гринь Кочима з п'ятьма своїми синами, Іман Кочимич із своїми трьома синами, Лень Гончарів із своїми п'ятьма синами, Матвій Мельник із двома синами Радом і Ленем, Кузьма Дубчин син із братами, Конон Кочима із своїми трьома синами, Василь батько попів і піп Мал із сином, Пронь Попович із двома своїми синами, Іван Попович, Ходор, Іван Степанович, давній Ходор Попович, Босман Іван із двома своїми синами, Трухан Рудович з двома синами, Данило Рудович із трьома своїми синами, — показали добровільно, що вельможний Петро Смолицький, сяніцький каштелян і тирявський вїт, дав їм і на вічність відступив простори ріллі, інакше обшари, починаючи від річки, званої Річка, де вона просто пливе до ріки Сяну. А ці названі кметі тому панові каштелянові до тирявського вїтівства дали й на вічність відсту-

1) Жерела II 263.

2) AGZ. XI 161, — акт наводимо нижче.

3) Жерела II 263—265.

4) AGZ. XI 229.

пили ріллі або лази, що є по лівій руці тирявській, з цієї сторони ріки Річки, в напрямі до міста¹⁾).

І поодинокі селяни м'ялися вільно ґрунтами. Нпр. у 1465. р. селянин Лень заставляє третю частину своєї землі у Сільній Тиряві Сенькові Коцанові з Вільхівців за дві гривні, з тим, що Коцан має відробляти за нього 4 дні роботи річно²⁾).

Тирявські селяни мали деякі особисті права. Коли селяни в чомусь провинилися, староста сам не судив їх, а позивав перед сянїцький ґродський суд. Так, у 1447. р. староста Міховський позиває тирявських кметів, що мовляв, пошкодили його в жупі на 12 злотих; селяни перечили цьому, але суд признав їх винними.³⁾

Коли селяни самі мали яку справу в суді, то їх заступав один із судових урядовців, званий вовводою; так, нпр. 1447. р., 5 кметів обвинувачує тирявського вїйта Марцїсія Смольницького, — і кметі виграють справу⁴⁾).

Окрім жупи в Тиряві, були ще два роди промислових підприємств, — млин і корчми. Знаємо імена мельників: 1424. р. — Мичко, 1439. р. — Матвій, 1444. р. — Пашко, 1448. р. — Григорій, син Пашка, 1456. р. — Дмитро, 1466. р. — Нестор, 1448 — 1467. р. Петро, зять Григорія⁵⁾, 1587. р. — Лазар⁶⁾). Часто млин переходив у спадщині в тій самій родині. В 1565. р. мельник платив аренду 40 злотих річно і давав два годовані кабани, а до того ще що тижня мав постачати мацю муки ковалеві при жупі⁷⁾. Корчмарів у Тиряві Сільній 1565. р. було аж двох. При жупі був значний рух, бо приїздили люди по сіль, і тимто могли утримати дві корчми. Корчмарі платили чинш 8 зл. і камінь „шмельцованого“ лою річно⁸⁾).

Серед мешканців Тиряви Сільної в рр. 1430—1460. на перше місце вибивається Олекса або Лень Манійович, згадуваний часто у різних судових справах. В одному акті він має назву *servilis* тобто слуга. Таких слуг у сянїцькому повіті було доволі багато, і творили вони посередню клясу між кметями та шляхтою; — деякі з них піднеслися до шляхетського стану, інші

1) AGZ XI 161.

2) AGZ. XVI 32.

3) AGZ. XI 299.

4) Ibid. 300.

5) AGZ. XI, 2, 161, 236, 324, 418, 453; XVI 39, 45,

6) Обляти акт. гр. зем. т. 223, ст. 205.

7) Жерела II 299.

8) Ibid. 265.

зійшли до становища селян ¹⁾. У сусідньому селі Лішні жили також Манійовичі, що спершу були кметями, потім стали шляхтою ²⁾, — може й тирявський Лень Манійович був із ними посвоячений.

Про стан заможности Леня маємо тільки деякі натяки. В 1438. р. він зотягнув довг 6 гривень у сестрінця старости Смолицького ³⁾. В 1447. р. перебрав на себе доставу дров до жупи, але — як уже було згадано, — не виконав умови і мав заплатити за це 1 гривню і 6 грошів. ⁴⁾ В 1465. р. заставав третину свого ґрунту на чотири роки за 2 гривні ⁵⁾. Отже можна сказати, що він мав трохи землі, заробляв при жупі і мав настільки довіря, що свояки сянїцького старости позичали йому гроші.

Але Лень Макійович жив, здається, не з землі, чи із сільського промислу, а з чого иншого. А саме він здобув собі ім'я як ручитель за різні особи перед судами. Як лише з'являлася потреба виручити кого небудь від загрози в'язниці, чи від судової кари, чи від иншої небезпеки, — скрізь являвся Лень з Тиряви. Треба припускати, що він робив це, не з якихсь гуманітарних причин, а просто — діставав за це якусь винагороду.

Ось і виказ тих його порук. В 1435. р. він виручує якогось Василя, що сидів замкнений у вежі ⁶⁾. Тоді таки разом із представниками кількох сіл має заприсягати невинність селянина Радя у Глумчі, якого підозрівали за підпал містечка Тиряви ⁷⁾ 1438. р. ручить за жупника Абрагама, обвинуваченого за насильство ⁸⁾. В 1444. р., спільно з Малем, тивуном з Глумчі, і Ланем Сніжком ручить за Маса, „землянина“ з Доброї, підозреного за крадіж ⁹⁾. В 1446. р. дає поруку за давнього тивуна Ланя Сніжка з Глумчі, що мовляв, він заплатить 10 гривень сянїцькому старості ¹⁰⁾. 1447. р. з иншими селянами ручить за вдовицю

¹⁾ М. Грушевський, Історія України-Руси т. V с. 138 і дальші, *Hejnosz, Ius Ruthenicae* ст. 38—41.

²⁾ Ів. Филипчак, З історії села Лішні, *Записки Наук. Тов. ім. Шевченка* т. 149.

³⁾ AGZ. XI 146.

⁴⁾ *ibid.* 310.

⁵⁾ AGZ. XVI, 32.

⁶⁾ AGZ. XI 98.

⁷⁾ *Ibid.* 101.

⁸⁾ *Ibid.* 108.

⁹⁾ *Ibid.* 4.

¹⁰⁾ *Ibid.* 279.

Масю, що вона буде виконувати роботи із своєї землі ¹⁾. Того самого року дає поруку за Ганя Сметанку з Лодини, що Гань стане до суду, — а обвинувачували Ганя за вбивство брата ²⁾. Потім він доказував, що у цьому злочині завинили слуги з Доброї ³⁾. Цю справу він вів іще й у 1448. р. ⁴⁾. В 1449. р. складає поруку 5 гривень за якогось управителя ⁵⁾. В 1456. р. ручить за тирявського мельника Дмитра, що Дмитро буде сповняти роботу для жупи ⁶⁾.

У цьому виказі справ, які вів Лень, бачимо кілька за більші злочини, — крадежі, вбивства, підпалу, — це, очевидно, не кидає доброго світла на цього генерального ручителя.

Автім із цих справ Лень не все виходив з успіхом. Судові акти занотовують пару разів, що його засуджували на кари. В 1447. р. він заплатив сяніцькому старості 12 золотих ⁷⁾, у тому самому часі він мав заплатити „кметям і громаді“ Сільної Тиряви 12 злотих ⁸⁾, — здається, це була та сама справа. В 1449. р. суд засудив його на 9 грошей кари за це, що тричі не ставився на термін ⁹⁾. В кожному разі Лень Макійович постать визначна на тлі спокійної Тиряви, — цікава своєю рухливістю та підприємчивістю.

Імена інших тирявських селян з XV в. наводили ми вище при різних селянських справах. На цьому місці зберемо їх у один спис, трохи ще його доповнивши:

1424. р.: — Мичко мельник ¹⁰⁾.

1435. р.: — Олекса Манійович ¹¹⁾.

1436. р.: — Хомиця ¹²⁾.

1439. р.: — Ваць, Гринь Кочима, Іван Кочимич, Лень Гончарів, Матвій Мельник, його сини Рад і Лень, Кузьма Дубчин син, Конон Кочима, Василь батько попа, піп Мал, Пронь По-

¹⁾ AGZ. XI 299.

²⁾ Ibid. 300, 302.

³⁾ Ibid. 304.

⁴⁾ Ibid. 324.

⁵⁾ Ibid. 349.

⁶⁾ Ibid. 418—419.

⁷⁾ Agr. XI 305.

⁸⁾ Ibid. 306.

⁹⁾ Ibid. 349.

¹⁰⁾ Agr. XI 2,

¹¹⁾ Ibid. 101

¹²⁾ Ibid. 110.

пович, Іван Попович, Ходір, Іван Степанович, Ходор Попович давній, Босман Іван, Трухан Рудович, Данило Рудович ¹⁾).

1444. р.: — Пашко мельник ²⁾).

1447. р.: — Мася вдова, її сини Філь і Іван, Пашко, Строк, Ходор ³⁾).

1448. р.: — Григорій, син Пашка мельника, Петро, зять Григорія ⁴⁾).

1456. р.: — Дмитро мельник ⁵⁾).

1466. р.: — Олекса син Нестора мельника ⁶⁾).

1467. р.: — Микита, Ілько, Гусак, Яків, Стан ⁷⁾).

1471. р.: — Гринашко ⁸⁾).

1472. р.: — Ниш ⁹⁾).

Як із цього перегляду видно, селяни вживали тоді найчастіше тільки хрестних імен, — так бодай наводять їх урядові акти. Часто імена подані у здрібнілій формі: Ваць, Гринь, Пронь, Пашко, Ілько, Мася. Деяких імен тепер у нас не вживають: ¹ ад, Мал, Конон, Ходор (Федір), Трухан. Прізвищ — число невелике. Найбільше вони походять від імени або заняття батька: Іван Степанович, Іван Попович, Лень Гончарів, Кузьма Дубчин син ¹⁰⁾. Справжні прізвища є тільки такі: Кочима або Кочимич і Босман.

У люстрації 1565. р. находимо повний список тиравських селян, — на жаль, імена часто попсовані, чи поперекручені. Кметі були такі: Стець Ільча, Пашко Кереман, Сенько Коваль, Хведір Корман, Іван Борис, Максим Савча, Гарасим Свинча, Лучка Шафарча, Степан Вазайко (чи Важайко), Кунча Ревак, Лукаш Кіт, Іван Кадлуб, Тимко Ганаща ¹¹⁾, Степан Ільча, Данко, Лучка Фальч, Манко, Іван Саранча, Мартин Мазур, Луць Ворхомиря, Пашко Шафар, Олехно Тилько, Васько Пачерча, Степан Уфко, Сенько Кама. Імена загородників: Демко, Андрій, Стець, Павло, Мисько Юрків, Клим Литвин, Коваль, Данко, Іван Опрі-

¹⁾ Ibid. 161.

²⁾ Ibid. 236, 324.

³⁾ Ibid. 299.

⁴⁾ Ibid. 323, 453 і инш.

⁵⁾ AGZ. XI 418.

⁶⁾ AGZ. XVI 39.

⁷⁾ Ibid. 45.

⁸⁾ Ibid. 90.

⁹⁾ Ibid. 98.

¹⁰⁾ Cusma cum fratribus filius Dubezin, AGZ. XI 161.

¹¹⁾ Вакті: Chanaszcza.

лий, Мисько Сутко, Іван Саранча, Максим Котів, Мисько Авдик, Филип, Андрій Мовчан, Івасько Кереманча ¹⁾).

Тут бачимо, що вже майже всі селяни мають свої прізвища. Деякі з них повстали від занять, їх власників — Коваль, Шафар, інші вказують на походження селян — Литвин, Мазур. Особливу увагу звертають прізвища середнього роду, з наростком *-ча* — Ільча, Савча, Свинча, Ганаща і под. Вони утворені від батьківських імен, як на це вказує порівняння прізвищ — Шафар Шафарча, Кереман і Кереманча. Але багато є вже сільських прізвищ, таких, як Кіт, Кадлуб, Ревак, Мовчан, Уфко ²⁾).

Тирява Сільна, положена у далекій закутині, не проживала більших історичних подій.

Тирява й сусідні села потерпіли багато в 1648. р. і дальших роках від різних військових відділів, що йшли на козаків і верталися назад. Безнастанно стрічаємо в актах „регестри шкід“ ³⁾. Король Ян Казимир розпорядком із 26. січня 1649. р., пересланим до сяніцького старости, забороняє коронному війську нищити королівські добра й робити кривди підданам ⁴⁾.

В 1656. підчас нечуваної заверюхи, яку викликав перехід угорських і козацьких військ, Тиряву знищено страшно. Це було восени, дня 17. жовтня 1656. р. Тоді, як господарі тирявські кметі все з поля позбирали, напало на них військо з полків панів Лончинського та Пньовського та пограбувало людям збіжжя, сіно, худобу, одяг і що можно було взяти. Тирява Сільна подала тоді скаргу до гроду на руки старости, що й „облятовано“ в книгах дня 17. жовтня 1656. ⁵⁾

В 1654. р. король Ян Казимир видав 30. вересня письмо, яким звільняв мешканців Тиряви Сільної з околицею від різних тягарів наслідком шкід, які зробило військо, попаливши доми

¹⁾ Жерела II 263—264.

²⁾ Треба зазначити, що деякі з прізвищ XVI. в. заховалися у Тиряві до наших днів, хоч дещо змінені: Кадлубець, Котик, Тилька, Саранча. В описі Тиряви Сіланой з кінця XVIII. в. стрічаємо вже цілий ряд прізвищ, що залишилися до тепер: Баніт, Бозьо, Валько, Варянка, Господариско, Гануляк, Гніздур, Гринь, Гілик, Гнодз, Демків, Дзядик, Долинський, Зазорко, Зубик, Заболотний, Карась, Кічур, Климкович, Кисилиця, Кунда, Крупський, Лазука, Ляховський, Меснянський, Марноцяк, Мика, Малькин, Москаль, Онишко, Пацікота, Піх, Правда, Поливка, Сливка, Свиричко, Скїба, Собко, Скалеба, Срогій, Тимочко, Ткач, Угрин, Федунка, Фенко, Худко, Хомяк, Хшон, Чайка, Чернец, Шляпка, Шкапка, Шабцицка.

³⁾ Обляти акт. гр. зем. т. 63, ст. 679—690.

⁴⁾ Обляти т. 162, ст. 2394—2396.

⁵⁾ Обляти т. 169, ст. 698—699.

й загороди, знищивши поля й засіви, забравши збіжжя, сіно і т. п. ¹⁾. Та не зважаючи на це, тиравські кметі ще не раз згадували кривди, і жалі їх доходили до короля; в 1670. р. король Михайло Вишневецький видав підданам села Тирява Сільна лист безпеки, щоб їм не робили кривди. У тому самому часі король наказав Олександрові Оранському, адміністраторові коростянського староства, робити кривду підданам королівського села Тиряви Сільної, наказав не здирати їх без милосердя та не карати ²⁾.

До пізніших часів не маємо майже ніяких матеріалів до історії Тиряви Сільної.

Люстрація з 1676. р. дуже ляконічна: „Спис осіб: Пан Спа-чинський слуга-шляхтич, піп із жінкою, дяк-парубок, інших осіб — 43 нумери“ ³⁾.

Дня 10. листопаду 1695. р. Петро Барановський, маршалок „сконфедерованого лицарського кола“ визначив Тиряву Сільну на „зимове леже“ панцирної хоругви подільського підкоморя ⁴⁾. У березні 1696. р. Тиряву звільнили від цього тягару ⁵⁾.

Стан Тиряви Сільної в початках австрійської управи знаємо з урядових описів з 1789. р. (Йосифинської метрики):

„Ця громада належить до його цісарсько-королівської милости економічної дирекції в Добромилі. 1. Зазначена громада сповнює свою повинність пішою панщиною, при чому дає чинш із ґрунту, який полягає на ґрунтовім інвентарі з люстрації 30. квітня року 1786., через економічного справника (Verwalter) підписаним. 2. Зазначена громада дає також на Служби Божі парохіві лат. обряду до Мриголоду. Таких підданих є три, що свої повинности за Служби Божі оплачують готівкою. 3. Між ними є один підданий, що платить чинш готівками, на Служби Божі не дає. 4. Тут є 4 піддані, що із своєї посілости ні до чого не є обов'язані, крім щоб тільки платити чинш готівками. Вони й на майбутнє при тій повинності залишаться. 5. Є тут один халупник, або загородник, що відбуває свою панщиняну повинність панщиною і чиншем. 6. Усі піддані, що мають ґрунти, віддають на Служби Божі (meszne) парохіві лат. обряду до Мриголоду, а місцевому парохіві гр. обряду дають лише хліба, що до рахунку не належить. 7. Ерекції, на

¹⁾ Обляти т. 167, ст. 1672—1673.

²⁾ Ibidem т. 182, ст. 1109.

³⁾ Люстрація в Архиві актів ґрод. і зем.

⁴⁾ Обляти т. 201, ст. 267—9.

⁵⁾ Ibid. т. 201, с. 418—419.

котрій були б фундовані Служби Божі (meszne), тут цілком не має, що долучається алегатом sub. litt. А. вйтом і присяжним підписаним. 8. Жадних пустих і необсілих ґрунтів тут немає. 9. З громадських пасовиськ громада не платить нічого домініяльній зверхності. 10. Зверхність побирає по 15 крайцарів річного чиншу від кожних жорен на підставі універсалу з дня 9. вересня 1784. року, котрий річно дає 21 фл. 45 кр. 11. Домінія має гарний млин, і з нього 17 фл. 46 $\frac{3}{4}$ кр. 12. Піддані звільнені від контрибуції з лісів, хоч дерево на будову, на опал і господарський посуд мають безплатно, тимто буде справедливо, коли піддані за право врубів до лісів заплатять назначений податок 59 фл. 34 $\frac{2}{4}$ кр., бо домінія цих лісів не вживає, лише громада. 13. Панщина тут „in natura“ дуже потрібна, хоч домінія тут великих обшарів не має, алеж у Мриголоді має великі обшари, котрі громада Тирява Сільна тепер обробляє, а домінія до обробу рільного господарства жадного інвентаря, ні вючної худоби не має“¹⁾.

У дальших консигнаціях є списи загородників або халупників, що теж частинно платили менше.

У Йосифинській Метриці²⁾ знаходимо також опис ґрунтів Тиряви Сільної з того самого часу. Увесь простір громади поділяється на 4 ниви. Перша нива, це огороди в тім селі, що тягнуться межі хатами. Друга звана „За селом“, починається від огородів і річки Тирявки, тягнеться на північ до добрянської границі, й Волі Крецівської, на схід до семушівської грониці, на захід до Сяну. Третя нива, Хмілина, починається від огородів, тягнеться на південь до ліса, на захід до Сяну межі схід і північ до ниви званої „Жуписька“. Четверта нива, Жуписька, починається від села, й тягнеться на північ до ліса Солонне, на схід до семушівської грониці, на захід — ниви „Хмілина“.

Хоч Тирява Сільна належала до дирекції державних дібр у Добромилі, то місцевий нагляд спочивав у руках так званої „фервальтерії“³⁾, як її місцеві люди називали. Уряд цей виконувало двох-трех урядовців, звичайно німців, або чехів, їм підлягало двох лісничих: один сидів на Дубній, другий — у Вільхівцях⁴⁾. Лісничі ті були теж німці, їм помагали лісні, місцеві

1) Йосифинська метрика ч. XV/353, в Архиві грод. і зем. у Львові.

2) Ibidem.

3) Verwaltungsamt in Tyrawa Solna.

4) Schematismus der Königreiche Galizien und Lodomerien, 1835.

селяни, за маленькою оплатою, звичайно 5 ринських на рік, з правом держати кілька штук худоби, яка паслася в камеральних лісах. Адміністрація цих лісів коштувала, як бачимо, дорого, вивозу ж дерева в тих часах ніякого не було, тим самим ліси ці не давали австрійській державі жадного доходу. Тимто уряд нераз ці маєности заставляв або продавав. І так довший час були вони в заставі „National Bank-у“¹⁾, а в році 1868. р. скарб продав свої добра: Мриголод із Тирявою Сільною, Межибродем, Дубною, Вільхівцями й Загутинем фірмі Самуїл Зімідт і Вінценц Кірхмаєр²⁾. Рік пізніше згадані фірми перепродали ті самі добра, а з ними й Тиряву Сільну — Товариству лісових продуктів у Відні³⁾. Кожна з тих фірм подержала згадані добра по одному рокові опісля продала жидам Абішові й Сосі Каннерам 1870. р.⁴⁾, бо ж, як сказано, ніякого вивозу дерева не було, тай не було і найменшої надії на скору його експлуатацію. Каннери вели 20 літ дуже примітивну господарку і в 1890. р. продали цілий свій маєток за 320.000 злр. двом братам згінникам свиней Новакам, які доробилися трохи грошей підчас австрійсько-турецької війни в Босні. У руках цієї родини тирявські добра залишилися й досі.

II.

Про засновини парохії в Тиряві Сільній не маємо ніяких певних звісток. Та можемо здогадуватися, що церква існувала тут від дуже давніх часів, таксамо як і ціла оселя при сільних джерелах. В акті заміни земель між Сільною Тирявою та містечком Тирявою 1439. р. виступає вперше тирявський священник Мал із сином і з батьком Василем. У Тиряві мали свої землі і Пронь Попович, Іван Попович і Ходор Попович „давній“⁶⁾, видко — нащадки давніших священників, — все те свідчить про старовинність парохії.

Треба тут зазначити, що зберігалася у тирявській церкві рукописна Євангелія з XV. ст., — тепер вона в Музеї Бойківщини в Самборі⁷⁾.

Дальшу звістку про священника стрічаємо в люстрації

1) Schematism gr.-kath. Cleri 1867.

2) Tabula haereditar. 285, ст. 317.

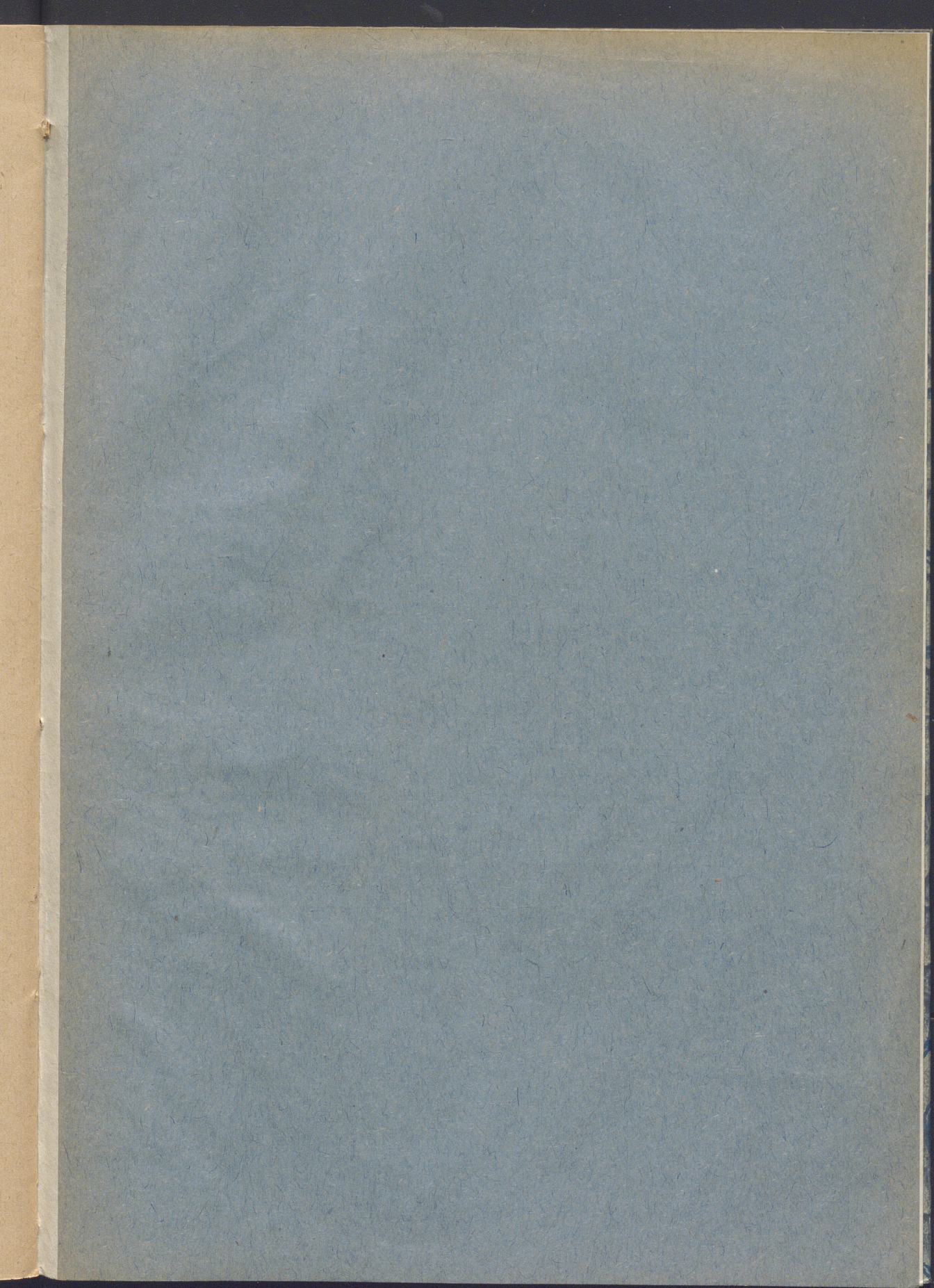
3) Tabula haered. dom. 285. ст. 317, 1868, ст. 343.

4) Ibidem.

5) AGZ. XI 161.

6) Факсиміле однієї сторінки поміщене в Літописі Бойківщини кн. 1.

6582/2

31.VII.1937,

ТОГОЖ АВТОРА ВИЙШЛИ:

1. Учительські курси українознавства на В. Україні 1918. „Учитель“ I. Львів-Жовква 1925. 82—87.
2. Недрукований вірш Петра Артемовського-Гулака. Л. Н. В. ХСІ. Львів 1926. 130—139.
3. З історії села Лішні сяніцького повіту. Записки Н. Т. Ш. СХLIX. Львів 1928. 85—116. і відбитка.
4. Короткий курс плекання шовковиці та годівлі шовкопрядки: „Шовківництво“ I. Львів-Жовква 1928 ч. 1—3 і II. 1929 ч. 1—6.
5. Короткий курс шовківництва: „Сільський Господар“ 1929.
6. Як стати багатим, або про годівлю шовкопрядки. Ілюстрований Господарський Календар на 1929 р. Львів-Жовква 1928. 144—149.
7. По році практики, там же II. 1929. 217—219.
8. Проблема розміщення морви на зах.-україн. землях. „Збірник фізіографічної Комісії“ III. Львів 1930. 1—22.
9. З історії шкільництва на Бойківщині. „Літопис Бойківщини“, Самбір 1931. 43—112 і окремо.
10. Шематизм перемиської єпархії за 100 літ „Мета“ V. Львів, 1935. ч. 25 і 27.
11. Шкода в Стрільбичах. Історичний нарис. „Шлях виховання і навчання“ IX. Львів 1935, 153—178, 241—252 і окремо.
12. Історія села Берегів самбірського повіту. Береги-Львів 1935.
13. Де поділися Лемки за 100 літ. „Наш Лемко“. Львів 1936. ч. 18 і 19.
14. Іван Филипчак і о. Роман Лукань ЧСВВ. Ц. К. Окружна головна школа в Лаврові 1788/89—1910/11. Записки ЧСВВ. V. 1—192 і окремо. Львів-Жовква 1936.